

นโยบายของอยุธยาที่มีผลต่อการค้ากับเมืองมะริด และตะนาวศรีในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช*

วาทินี ส.ต.อรพจน์ วิชาญศิริ **

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาเกี่ยวกับนโยบายของอยุธยาที่มีผลต่อการค้ากับเมืองมะริดและตะนาวศรีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ผลการศึกษาพบว่าราชสำนักอยุธยาได้ส่งขุนนางต่างชาติไปปกครองเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี ส่งผลให้การค้าในบริเวณดังกล่าวนี้มีการค้าขายอย่างกว้างขวางทางด้านตะวันตกของอยุธยา ตลอดจนถึงยังสามารถกระจายสินค้าจากดินแดนบริเวณทางด้านอ่าวเบงกอลจนถึงอาณาจักรที่ติดกับมหาสมุทรอินเดียข้ามฝั่งไปทางด้านตะวันออกของสยาม เป็นผลให้เมืองมะริดและตะนาวศรีมีความสำคัญมากขึ้นในฐานะที่เป็นเมืองท่าทางด้านตะวันตกของอยุธยา

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์อยุธยา, เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี, สมเด็จพระนารายณ์

Abstract

This article concentrates on Ayutthaya's policies, which did have effect on trade of Mergui, as well as Tenasserim. Back in the time of King Narai the Great, this study finds out that foreign noble men were sent out by the court of Ayutthaya in order to rule over Mergui and Tenasserim. The result was thus to be seen in the expanding trade of these two cities to the western side of Ayutthaya. Furthermore, from the Bengal Bay, the trade reached the kingdoms lying directly on the coast of the Indian Ocean and across to the eastern side of Ayutthaya. Thus, Mergui and Tenassarim gained more importance as western port city of Ayutthaya.

Keyword: Ayutthaya Historical , Mergui – Tenasserim, King Narai the Great

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญญาโท เรื่อง ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างอยุธยากับเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี พ.ศ. 2133 – 2310 ระดับปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

** อาจารย์ประจำ วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทนำ

ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสำคัญทางการค้ามานาน ดังพบหลักฐานต่าง ๆ ที่แสดงว่า ดินแดนภายในภูมิภาคนี้มีการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกันและทำการค้าภายนอกภูมิภาคกับดินแดนฝั่งตะวันตกและตะวันออกอย่างต่อเนื่องยาวนานนับพันปี โดยการค้ากับภายนอกภูมิภาคนี้มีมายาวนาน จนถึงช่วงเวลาที่แอนโทนี รีด เรียกว่า “ยุคการค้า” ในพุทธศตวรรษที่ 20 - 24¹ เมืองการค้าสำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีหลายแห่ง เช่น พนมเปญ ฮอยอัน อยุธยา มะริด ตะนาวศรี เป็นต้น พ่อค้าที่เดินทางเข้ามาทำการค้าดินแดนนี้ส่วนใหญ่จะมาจากดินแดนฝั่งตะวันตกที่มาทางมหาสมุทรอินเดีย เช่น อินเดีย ลังกา เปอร์เซีย และชาวอาหรับ เป็นต้น

เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับรัฐโบราณในแถบพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาตั้งแต่ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา² พม่าในสมัยอยุธยา ฐานะของเมืองมะริดและตะนาวศรีจึงกลายเป็นเมืองการค้าที่มีความสำคัญในส่วนที่เป็นจุดขนส่งสินค้าจากทางตะวันตกทางทะเลฝั่งอ่าวอันดามันไปยังเมืองท่าทางตะวันออก ผ่านทางอ่าวไทยโดยไม่ต้องอ้อมแหลมมลายูและหลีกเลี่ยงโจรสลัดในบริเวณดังกล่าวอีกด้วย

ความสำคัญทางการค้าทำให้เมืองมะริดและตะนาวศรี เป็นที่ต้องการของอยุธยากับพม่าจึงเป็นเหตุทำให้เกิดชนวนสงครามระหว่างอยุธยากับพม่าหลายครั้ง แต่อย่างไรก็ตามในที่สุดกรุงศรีอยุธยาต้องเสียดินแดนเมืองมะริดและตะนาวศรีให้กับพม่าในเหตุการณ์การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 ใน พ.ศ. 2112 ผลทำให้ความสัมพันธ์ทางการค้าและการเมืองระหว่างอยุธยากับมะริดตะนาวศรีหยุดชะงัก กลายเป็นราชวงศ์ต้องอยู่ของฝ่ายพม่าเป็นผู้ครอบครองดินแดนนี้แทน

พม่าในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ครองราชย์ พ.ศ. 2133 - 2148) เมื่อพระองค์ทรงประกาศอิสรภาพจากพม่าแล้ว พระองค์ทรงตีเอาหัวเมืองมะริดและตะนาวศรีกลับคืนมา หลังจากตีหัวเมืองทั้งสองได้สำเร็จ พระองค์ดำเนินนโยบายการปกครองเพื่อดูแลควบคุมหัวเมืองนี้ให้รัดกุมยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเมืองท่าต่าง ๆ ที่มีความสำคัญทางการค้าต่ออยุธยาซึ่งรวมไปถึงเมืองมะริดและตะนาวศรี เป็นผลทำให้ในสมัยต่อๆ มาเมืองมะริดและตะนาวศรี จึงกลายเป็นเมืองท่าการค้าของอยุธยาที่มีความสำคัญต่อการค้าขายทางด้านตะวันตกอย่างคึกคัก³

¹ แอนโทนี รีด. (2548). เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคการค้า ค.ศ.1450-1680 เล่ม 2 การขยายตัวและวิกฤติการณ์. แปลโดย พงษ์ศรี เลขาวิมลนะ. หน้า 11.

² ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน วรพจน์ วิเศษศิริ. (2559). ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างอยุธยากับเมืองมะริดและเมือง ตะนาวศรี พ.ศ. 2133-2310. หน้า 3.

³ ภมรี สุรเกียรติ. (2553). เมียนมาร์ - สยามยุทธ์. หน้า 120.

ความเป็นเมืองท่าการค้าของเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี มีความสำคัญมากขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (ครองราชย์ พ.ศ. 2199 - 2231) เนื่องจากมีชาวต่างชาติเข้ามาทำการติดต่อทางการทูตและค้าขายกับอยุธยาเป็นจำนวนมาก¹ เช่น ชาวอิหร่านในบันทึก “สำเนาจดหมายที่ส่งจากเมืองมะริด” สะท้อนให้เห็นความสำคัญของเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีกับการเข้ามาของชาวมุสลิมที่มาจากทางมหาสมุทรอินเดียเพื่อทำการค้าขายในสยาม² นอกจากนี้ยังมีฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส เป็นต้น³ ดังนั้นในรัชสมัยของพระองค์ จึงได้ปรับเปลี่ยนนโยบายปกครองเมืองมะริดและตะนาวศรี

บทความนี้จึงได้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับนโยบายของอยุธยาที่มีผลต่อการค้ากับเมืองมะริดและตะนาวศรีในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

1. ความสัมพันธ์ทางการค้าของอยุธยากับเมืองมะริดและตะนาวศรี

เมืองมะริด (Mergui) และเมืองตะนาวศรี (Tenasserim) เป็นเมืองทางด้านตะวันตกที่สำคัญของกรุงศรีอยุธยา เนื่องด้วยสภาพภูมิศาสตร์ของมะริดและตะนาวศรี ทำให้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 เกิดพัฒนาการความเจริญทางเศรษฐกิจ จนกลายเป็นแหล่งค้าขายสำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สภาพภูมิศาสตร์ยังเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับอาณาจักรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองท่านานาชาติอย่างอยุธยา เพราะเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีสามารถติดต่อกับเมืองเบงกอลและเมืองแถบชายฝั่งโคโรเมนเดลได้อย่างสะดวก ดังนั้นอยุธยาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 - 24 จึงพยายามครอบครองเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี เพื่อใช้เป็นเมืองท่าการค้าทางด้านตะวันตกของสยาม

ภูมิศาสตร์ของเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี

ในปัจจุบันเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีอยู่ภายใต้การปกครองของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ รวม 3 เขตปกครองด้วยกันคือ เมืองมะริด เมืองทวาย และเมืองตะนาวศรี โดยมีเนื้อที่ประมาณ 43,328 ตารางกิโลเมตร⁴ และมีหมู่เกาะมากถึง 48 เกาะ⁵ ภูมิศาสตร์ของดินแดนแถบนี้นับว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมความสำคัญทางการค้าของเมืองเหล่านี้มาโดยตลอด

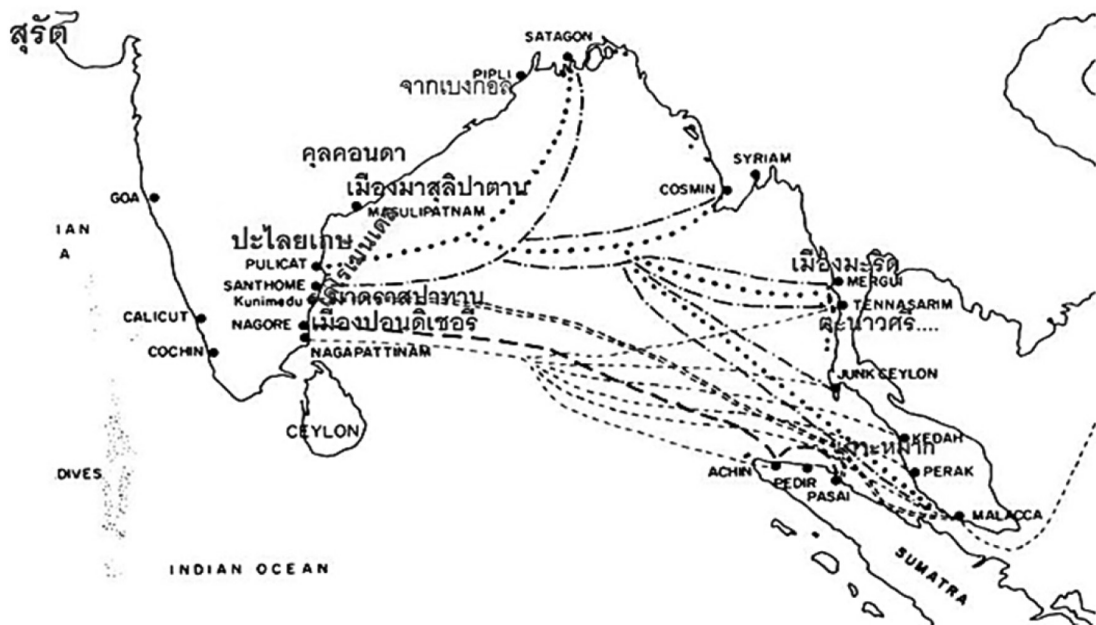
¹ กรมศิลปากร. (2513). *บันทึกเรื่องสัมพันธ์ภาพระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศ ในศตวรรษที่ 17 เล่ม 2*. แปลโดย สุภรณ์ อิศวสันโสภณ. หน้า 280.

² สำเนาจดหมายที่ส่งจากเมืองมะริด-ไทย ทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. แปลโดย กิติมา อมรทัต; ไร่นาน อรุณรังษี; และ อะลี อัลซอร์ญันนัตปูร์.

³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน วราภรณ์ วิเศษศิริ. (2559). เล่มเพิ่มเติม. หน้า 33.

⁴ มนต์ชัย ผ่องศิริ; มณีมัย ทองอยู่; และ เขียวลักษณ์ อภิชาติวัลลภ. (2557, พฤษภาคม-สิงหาคม). ไทยพลัดถิ่นในตะนาวศรี : การดำรงชีพของ “ผู้ลี้ภัยที่จะอยู่” อย่างคนพลัดถิ่น. *วารสารลุ่มน้ำโขง*. 10 (2): 90.

⁵ วศิน ปัญญาวุฒตระกูล. (2539). เมืองมะริดและตะนาวศรีในราชอาณาจักรอยุธยาเมืองท่าและศูนย์กลางทางการค้า พ.ศ. 2127 - 2231. ใน *เอกสารสัมมนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือตอนล่าง*. หน้า 109.

ภาพ: เส้นทางเดินเรือค้าขายข้ามจากอินเดียมายังสยามและแหลมมลายูในพุทธศตวรรษที่ 22 - 23
ที่มา: ประภัสสร โพธิศรีทอง. (2559). ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เส้นทางการค้าและการท่องเที่ยว
ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นสมุทร. (Power Point).

ตะนาวศรี

ตะนาวศรีหรือในชื่อเก่าคือตะนาว (Tanao) ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำตะนาวศรี มีอาณาเขตติดต่อกับหลากหลายคือทางเหนือติดต่อกับอาณาเขตของดินแดนมอญ ทางใต้ติดกับแม่น้ำกระและเกาะสอง ทางตะวันตกติดทะเลอันดามัน และทางตะวันออกมีอาณาเขตติดต่อกับสยามทางเทือกเขาตะนาวศรี วรณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา สันนิษฐานว่าชาวสยามเป็นผู้สร้างเมืองดังกล่าวขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1916 จดหมายเหตุจีนโบราณเรียกว่าเมืองเตียนซุน¹ เมืองตะนาวศรีในอดีตคือศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญ จึงไม่เป็นการแปลกที่การยึดครองเมืองตะนาวศรีกลายเป็นสาเหตุหนึ่งของสงครามไทยกับพม่า นับตั้งแต่ครั้งโบราณเป็นต้นมา โดยที่เมืองตะนาวศรีเป็นเมืองสำคัญ โดยเฉพาะในสมัยปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ได้มีบันทึกของลาลูแบร์ชาวฝรั่งเศสกล่าวถึงเมืองตะนาวศรีไว้ว่า “เมืองตะนาวศรีเป็นเมืองที่ใหญ่มาก และมีผู้คนแน่นหนาพิเคราะห์ดูจะเป็นเมืองสำคัญมาแต่ก่อนๆ เพราะมีกำแพงก่อด้วยอิฐล้อมรอบ”² จากบันทึกของลาลูแบร์จะเห็นได้ว่าเมืองตะนาวศรีเป็นเมืองที่มีความสำคัญในด้านการค้าในสมัยปลายพุทธศตวรรษที่ 20

¹ ราชบัณฑิตยสถาน. (2553). *กฎหมายตราสามดวง : พระทำนุ*. หน้า 198 - 199.

² ซีมอง เดอลาลูแบร์. (2557). *จดหมายเหตุลาลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม*. หน้า 40.

ภาพ: เมืองตะนาวศรี ซึ่งตั้งอยู่ในมณฑลตะนาวศรี ประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา
ที่มา: จาก googlemaps

เมืองมะริด

เมืองมะริดเป็นเมืองท่าขนาดใหญ่ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในอ่าวเบงกอล มะริดถือเป็นเมืองท่าที่อยู่ภายใต้การปกครองในเขตของตะนาวศรีมาแต่ครั้งโบราณ เมืองมะริดมีชื่อเรียกเป็นภาษาพม่าว่า มายะ (Myeik) มีลักษณะเป็นเกาะตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำตะนาวศรี¹ ด้วยภูมิศาสตร์ของเมืองมะริดทำให้เมืองมะริดเป็นเมืองท่าที่เรือสินค้าของเหล่าพ่อค้าที่เดินทางไกลมาจากอินเดียหรือทางด้านฝั่งยุโรปที่เดินทางมุ่งไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สามารถพักจอดเรือสินค้าก่อนจะนำสินค้าเข้าไปยังเมืองตะนาวศรีด้วยความที่เมืองมะริดเป็นเมืองท่านานาชาติที่มีทั้งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ อีกทั้งยังเป็นสถานที่พักการเดินเรือของเหล่าพ่อค้าด้วย ด้วยเหตุนี้เองชาวต่างชาติที่เข้ามาค้าขายสินค้าเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมากได้ทำให้เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีมีความเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และขยายตัวเป็นเมืองท่าขนาดใหญ่ของกรุงศรีอยุธยาในเวลาต่อมา²

¹ ราชบัณฑิตยสถาน. (2553). เล่มเดิม. หน้า 199.

² แหล่งเดิม. หน้า 204.

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

ภาพแผนที่ Port et bourg de Mergui วาดโดย Bellin, Jacques Nicolas, 1703-1772

กล่าวโดยสรุปคือ มะริดเป็นเกาะอยู่ในเมืองตะนาวศรี เมืองทั้งสองถือว่าเป็นทางออกทะเลทางด้านตะวันตกที่สำคัญของกรุงศรีอยุธยา สถาปัตยกรรมศาสตร์ของมะริดและตะนาวศรีมีผลต่อพัฒนาการของเมืองควบคู่ไปกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ มะริดและตะนาวศรีมิใช่เพียงแต่จะเป็นแหล่งค้าขายสำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ยังเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับอาณาจักรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองท่านานาชาติอย่างอยุธยา เพราะมะริดและตะนาวศรีสามารถติดต่อกับเมืองเบงกอลและเมืองแถบชายฝั่งโคโรเมนเดลได้อย่างสะดวก¹ ดังนั้นหนึ่งในหลายหัวเมืองที่อยุธยาพยายามจะเข้าครอบครองและครอบครองได้สำเร็จนั้นคือ มะริดและตะนาวศรี จึงทำให้เมืองทั้งสองทวีความสำคัญขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากเมืองทั้งสองเป็นเมืองท่าการค้าที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของอยุธยา และเป็นประตูการค้าของอยุธยาสู่ตลาดการค้าทางด้านตะวันตก

¹ วรางคณา นีพัทธ์สุขกิจ. (2548). *กลุ่มคนที่สัมพันธ์กับการค้าในสังคมอยุธยา พ.ศ. 2172 - 2310*. หน้า 91.

2. นโยบายของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่มีผลต่อการค้ากับเมืองมะริดและตะนาวศรี

การควบคุมเมืองมะริดและตะนาวศรีของอยุธยาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์นั้น มีนโยบายที่แตกต่างจากพระมหากษัตริย์อยุธยาองค์ก่อนอย่างมาก เนื่องจากในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์นั้นชาวยุโรปเริ่มเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น โดยเฉพาะฮอลันดาที่ก้าวขึ้นมา มีบทบาทอย่างมาก ทำให้อยุธยาต้องพยายามดำเนินนโยบายป้องกันผลประโยชน์ของอยุธยาในเมืองมะริดและตะนาวศรีไม่ให้ไปเป็นของชาติอื่น โดยนโยบายของสมเด็จพระนารายณ์นั้นทรงเน้นการใช้ขุนนางต่างชาติในการดูแลเมืองมะริดและตะนาวศรีเพราะเห็นว่าชาวต่างชาติมีความชำนาญด้านการค้า และมีเครือข่ายกว้างขวางมากกว่าขุนนางอยุธยา

1. การเปิดตลาดการค้าในบริเวณอินเดีย

การค้าของสยามในเขตเมืองท่ามะริดและตะนาวศรียังคงมีความเฟื่องฟูมากในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เพราะทรงต้องการเปิดตลาดการค้าโดยเฉพาะในแถบบริเวณอินเดียเขตปกครองของ พิชปุร (Bijapur) อะหมัดนคร (Ahmadnagar) และกอลกอนดา(Golconda)¹ ซึ่งถ้าศึกษาในเรื่องของการเปิดตลาดการค้าจะพบว่า อาณาจักรกอลกอนดาที่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบสูงเดคคานตอนกลางค่อนข้างไปทางใต้ของอินเดียมีความสำคัญต่อการค้าในมหาสมุทรอินเดีย เนื่องจากมีอาณาเขตครอบคลุมชายฝั่งทะเลทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย โดยเฉพาะเมืองมะสุลีปะตัม ซึ่งเป็นเมืองท่าการค้านานาชาติสำคัญที่เชื่อมโยงสู่ อิหร่าน อารเบีย และแอฟริกา² สมเด็จพระนารายณ์จึงทรงส่งคณะทูตไปอินเดีย ซึ่ง *สำเภากษัตริย์สุไลมาน* กล่าวว่า “*อากามุฮัมมัด (Aqa Muhammad Astarabadi) เสนาบดีชาวอิหร่านของสมเด็จพระนารายณ์ได้ถวายคำแนะนำให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงส่งคณะทูต และเครื่องราชบรรณาการไปยังเจ้าครองนครไฮเดอราบัด และประมุขรัฐต่าง ๆ ในอินเดียเพื่อประโยชน์ด้านการค้า*”³ ส่งผลให้สยามทำการค้าออกไปยังภูมิภาคตะวันตกโดยเฉพาะแถบเมืองท่าชายฝั่งทะเลเมืองท่าของอินเดียได้ โดยมีเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีเป็นจุดกระจายสินค้าเชื่อมโยงการค้าของทั้งสองเมืองให้กว้างมากขึ้น เพื่อให้สามารถกระจายสินค้าไปสู่เมืองท่าหลายแห่งทั่วบริเวณมหาสมุทรอินเดียได้มากขึ้น

ผลจากการที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงผูกสัมพันธ์กับเมืองพิชปุร อะหมัดนคร และกอลกอนดา ทำให้สินค้าของสยามส่งผ่านเมืองท่าของกอลกอนดาไปยังอิหร่าน อารเบีย ยุโรป และแอฟริกา ขณะเดียวกัน สินค้าจากอิหร่าน อารเบีย ยุโรป และแอฟริกา จะถูกส่งมายังบริเวณชายฝั่งโคโรเมนเดลซึ่งเป็นที่ตั้งของ

¹ อาณาจักรทั้งสามแห่งเป็นรัฐมุสลิมที่ปกครองโดยกษัตริย์ผู้นับถือศาสนาอิสลามนิกายชีอะห์ ซึ่งทำสงครามต่อต้านการขยายอำนาจของจักรพรรดิโมกุลที่มีอำนาจอยู่ทางตอนเหนือและพยายามขยายอาณาเขตลงมารอบครองรัฐแถบเดคคาน อัจจาก จูฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2547, มกราคม). ช้างเป็นสินค้า ค่าช้างในสมัยอยุธยา. *ศิลปวัฒนธรรม*. 25(3): 115 - 122.

² จูฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2546). *ขุนนางกรมท่าชาว การศึกษาและหน้าที่ในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2153 - 2435*. หน้า 181.

³ สำเภากษัตริย์สุไลมาน ตูไน ศูนย์วัฒนธรรมสถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่านแห่งประเทศไทย. (2546). *ความสัมพันธ์ อิหร่าน-ไทย ทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม*. แปลโดย กิติมา อมรทัต; โรน่าน อรุณรังษี; และ อะลี อัสมอร์ญันนัตปูร์. หน้า 99 - 100.

เมืองมะสุลีปะตัมก่อนจะถูกนำเข้าสู่เมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี รวมไปถึงกรุงศรีอยุธยา บันทึกการค้าของฮอลันดาเมื่อ พ.ศ. 2206 รายงานว่า “ในเดือนพฤศจิกายน เรือของพวกเขาบรรทุก 4 ลำสุดท้ายจากมะสุลีปะตัมเดินทางมายังสยาม เรือ 2 ลำ เป็นของพระเจ้าแผ่นดินซึ่งบรรทุกผ้าระบายสีทุกชนิดเข้ามาและทำให้ตลาดผ้าในกรุงสยามคึกคักขึ้น”¹ บันทึกการค้าของอังกฤษในสมัยสมเด็จพระนารายณ์รายงานว่าการค้าเหล่านี้ในปัจจุบันถูกพวกแขกมัวร์และพวกเปอร์เซียผูกขาดไว้หมด ฉะนั้นพวกนี้จึงเป็นผู้ที่มีอิทธิพลในส่วนนี้ของประเทศเป็นอย่างมาก รวมทั้งในด้านธุรกิจการค้าด้วย”²

สำหรับพ่อค้ามุสลิมจากเบงกอลส่วนใหญ่เป็นชาวอิหร่านและเติร์ก ที่เข้าไปประกอบการค้าและรับราชการในตำแหน่งเสนาบดีของกษัตริย์ มุสลิมกลุ่มนี้เข้าไปบริหารงานด้านการค้าและการปกครองให้บรรดาเจ้าครองนครในอินเดียตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 - 21³ พ่อค้ามุสลิมจากเบงกอลเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการค้าแถบเมืองท่าฝั่งตะวันตกของสยามมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม สินค้าสำคัญที่พ่อค้าอินเดียและอาหรับถึงพวกอิหร่านกลุ่มนี้นำเข้ามายังสยามคือ ผ้าฝ้าย และไหมจากเบงกอล ส่วนสินค้าออกคือดีบุก ช้าง รวมทั้งสินค้าจากจีน ญีปุ่น และสินค้าของอยุธยา⁴ บันทึกของชาวตะวันตกระบุว่าเบงกอลในช่วงเวลานี้มีความต้องการช้างจากสยามเป็นจำนวนมาก⁵ โดยทุกปีจะมีเรือหลวงของนาวาบแห่งเบงกอล (Nawab of Bengal)⁶ และเรือของพ่อค้าเบงกอลจากเมืองบาลาซอร์ เมืองพิลลี และสุกาลี ไปซื้อช้างสยามที่เมืองตะนาวศรี⁷

2. การแต่งตั้งขุนนางต่างชาติ

อยุธยาเป็นเมืองสำคัญทางการค้าแห่งหนึ่งในเอเชีย เนื่องจากอยุธยาตั้งอยู่ระหว่างภูมิภาคการค้าใหญ่ของเอเชียคือจีน อินเดีย และโลกอาหรับ อยุธยาจึงเป็นทางผ่านสำคัญและเป็นเมืองส่งต่อสินค้าจากอินเดียและโลกอาหรับไปสู่จีน และจากจีนไปสู่อินเดียและโลกอาหรับ อยุธยาจึงดึงดูดเหล่าพ่อค้าและนักเดินทางที่แสวงหาผลประโยชน์ทางการค้า

ชาวต่างชาติที่เข้ามาในอยุธยาจึงมีทั้งพ่อค้าและนักแสวงโชค ชาวต่างชาติทั้งสองพวกนี้มีความรอบรู้และความทะเยอทะยาน ดังนั้นชาวต่างชาติหลายคนจึงเข้าสู่ระบบราชการอยุธยาไม่ด้วยความรอบรู้ก็ด้วยความทะเยอทะยาน นอกจากนี้ชาวต่างชาติที่เป็นพ่อค้าก็มักจะมีสายสัมพันธ์ทางการค้าของตนเอง จึงทำให้กษัตริย์อยุธยาต้องการให้พ่อค้าและนักแสวงโชคเข้าสู่ระบบราชการ เพื่อให้คนเหล่านี้ใช้ความสามารถและสายสัมพันธ์ทางการค้าของพวกเขาสร้างผลประโยชน์และกำไรจากการค้าให้แก่กษัตริย์อยุธยา

¹ กรมศิลปากร. (2512). *บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 2*. แปลโดย สุภรณ์ อิศวสันโสภณ. หน้า 159.

² แหล่งเดิม. หน้า 279.

³ จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2546). เล่มเดิม. หน้า 187.

⁴ สุรางค์ศรี ดันเสียงสม. (2543). ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างสยามกับญี่ปุ่นสมัยอยุธยา. ใน *เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่อง การค้านานาชาติกับราชสำนักอยุธยา*. หน้า 1.

⁵ สำเนาเอกสารสุลต่านมาน ดุราละเยียดใน ศูนย์วัฒนธรรมสถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่านแห่งประเทศไทย. (2546). เล่มเดิม. หน้า 150.

⁶ นาวาบ (Nawab) เป็นตำแหน่งกษัตริย์มุสลิมของเบงกอล

⁷ จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2547, มกราคม). เล่มเดิม. หน้า 115 - 122.

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ทรงให้ชาวต่างชาติขึ้นมาจับบาทควบคุมเมืองท่าของสยามในเขตอ่าวเบงกอล กลุ่มชาวต่างชาติที่เข้ามาจับบาทเป็นกลุ่มแรกคือ กลุ่มพวกมุสลิมอินโด-อิหร่าน ภายใต้การสนับสนุนของอกาหมุฮัมหมัด ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นออกพระศรีเนาวรัตน์ บันทึกการค้าของอังกฤษรายงานว่า “ออกพระศรีเนาวรัตน์ซึ่งดำรงตำแหน่ง สมุหนายกของพระเจ้ากรุงสยามเป็นเวลาถึง 30 ปีเต็มได้เพียรพยายามสนับสนุนพวกของตนให้มีอำนาจ”¹ มุสลิมอินโด-อิหร่านได้รับการแต่งตั้งเป็นข้าหลวงเรือเจ้าเมืองตะนาวศรี มะริด เพชรบุรี ปรานบุรี เคดาห์ บางกอก นอกจากนี้คนของเขายังเป็นผู้ควบคุมเรือที่ส่งไปยังตะนาวศรี มะลิสึปะตัมและเบงกอลอีกด้วย² เมืองเหล่านี้อยู่บนเส้นทางที่เชื่อมโยงจุดยุทธศาสตร์ระหว่างเมืองท่าในเขตอ่าวเบงกอลสู่กรุงศรีอยุธยาซึ่งมีความสำคัญต่อการค้า และยังเป็นหน้าด่านที่จะคอยสกัดกั้นการโจมตีของกำลังข้าศึกที่จะเข้ามาทางทะเล ความสำคัญของหัวเมืองดังกล่าวที่มีต่อการป้องกันศัตรูที่จะบุกมายังอยุธยาและลพบุรี ได้รับการอธิบายอยู่ในพระราชสาสน์ที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงมีไปถึงพระเจ้าหลุยส์ที่ 14³

หลังการถึงอนิจกรรมของอกาหมุฮัมหมัด สมเด็จพระนารายณ์ทรงแต่งตั้งคอนสแตนติน ฟอลคอน ขึ้นดำรงตำแหน่งอัครมหาเสนาบดี ฟอลคอนได้ดำเนินการส่งคนของเขาไปดูแลและควบคุมเมืองท่าทวายและมะริดแทนที่พวกมุสลิมที่เป็นคนของอกาหมุฮัมหมัด ใน พ.ศ. 2227 สมเด็จพระนารายณ์ทรงแต่งตั้งคนของฟอลคอนให้ดำรงตำแหน่งสำคัญคือ ริชาร์ด เบอร์นาบี (Richard Burnaby) กัปตันชาวอังกฤษเป็นเจ้าเมืองมะริด และทรงแต่งตั้ง แซมมวล ไวท์ (Samual White) เป็นพนักงานเจ้าท่า⁴ นอกจากนี้ยังมีชาวอังกฤษอีกเป็นหลายคนที่เข้ามารับราชการในสยาม⁵ คอนสแตนติน ฟอลคอน ได้กราบทูลแนะนำสมเด็จพระนารายณ์ให้ปลดเจ้าเมืองที่เป็นมุสลิมออก เพื่อให้การดูแลของตนในบริเวณนี้มีความสะดวกมากขึ้น

คอนสแตนติน ฟอลคอน ได้ดำเนินนโยบายเดียวกับอกาหมุฮัมหมัด โดยส่งเสริมพรรคพวกให้มีตำแหน่งสำคัญ ๆ เพื่อสร้างฐานอำนาจของคนในราชสำนัก ดังหลักฐานในจดหมายของคอนสแตนติน ฟอลคอน ซึ่งมีไปถึงเสนาบดีของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ว่า “การที่พวกแขกมัวร์มีอำนาจในสยามนั้น ก็เพราะเหตุที่พวกนี้ได้บังคับบัญชาการตามหัวเมือง”⁶

คอนสแตนติน ฟอลคอน ได้เกลี้ยกล่อมให้พนักงานของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษให้เอาใจออกห่างจากบริษัท มารับราชการให้กษัตริย์สยามแทน ทั้งยังสนับสนุนพ่อค้าเอกชนให้ค้าขายแข่งกับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ทำให้สยามกลายเป็นคู่แข่งการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษในอ่าวเบงกอล นอกจากนี้คอนสแตนติน ฟอลคอนเองมีหนี้สินติดพันอยู่กับบริษัทอินเดียตะวันออก

¹ กรมศิลปากร. (2512). เล่มเดิม. หน้า 280.

² แหล่งเดิม. หน้า 280.

³ กรมศิลปากร. (2513). *ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 12*. หน้า 53.

⁴ มอริส คอลลิส. (2518). *แซมเมียลไวท์ เจ้าท่าว่าราชการเมืองมะริด ครั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราช*. แปลโดย พระยาสารศาสตร์ศิริลักษณ์. หน้า ก.

⁵ บันทึกของอังกฤษกล่าวว่า มีชาวอังกฤษที่เข้ามารับราชการในเมืองมะริด 21 คน ในกรุงศรีอยุธยาอีก 21 คน ดูรายละเอียดใน กรมศิลปากร. (2525). *บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 4*. แปลโดย สุภาภรณ์ อัครโสภณ. หน้า 388.

⁶ กรมศิลปากร. (2513). *ประชุมพงศาวดาร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 11*. หน้า 105.

ของอังกฤษ ซึ่งเขาเคยถูกยืมมาใช้ค้าขายระหว่างทำงานให้บริษัทและไม่ยอมชดใช้แม้จะได้รับการทวงถามหลายครั้ง¹ เป็นผลให้ผู้บริหารของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษมีความเห็นว่าการกระทำของคอนสแตนติน ฟอลคอน และบริวารเท่ากับเป็นการขัดขวางการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ² ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับบริษัทของอังกฤษ ความตึงเครียดระหว่างบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษกับสยามเกิดขึ้นอีกครั้งเมื่อ ฮัจยี ซะลิม (Haji Salim Mazanderani) ขุนนางสยามเชื้อสายอิหร่านซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นราชทูตเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรียังอิหร่านได้ขอยืมเงินจากบริษัทอังกฤษเพื่อใช้จ่ายระหว่างเดินทาง³ เมื่อบริษัทอังกฤษทวงหนี้สินส่วนนี้จากสยามกลับไม่ได้รับการชดใช้ส่งผลให้ความสัมพันธ์ของสองประเทศร้าวฉานมากขึ้น จนถึง พ.ศ. 2230 พระเจ้าเจมส์ที่ 2 แห่งอังกฤษจึงมีพระบรมราชโองการให้ชาวอังกฤษออกจากราชอาณาจักรของพระเจ้ากรุงสยาม ตามด้วยการประกาศสงครามกับสยามในปีเดียวกัน⁴

การที่อังกฤษประกาศสงครามกับสยามส่งผลร้ายต่อการค้าของสยามในมหาสมุทรอินเดียเพราะหลังจากประกาศสงครามไม่นานนักผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำอินเดียมีคำสั่งให้ยึดเรือของสยามที่แล่นอยู่แถบเมืองท่าตะวันออกศรีวมถึงเรือของสยามทุกลำที่อังกฤษพบในน่านน้ำ ทางอังกฤษออกคำสั่งให้ชาวอังกฤษทุกคนถอนตัวออกจากสยามทั้งยังเตรียมการจะยึดเมืองมะริดของสยามด้วย⁵ สยามเตรียมการสู้รบโดยมีการจัดส่งปืนใหญ่จำนวน 60 กระบอกไปประจำการที่มะริด⁶ ต่อมาในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2230 เรือรบสองลำของอังกฤษคือ เคอทานา (The Curtana) และเจมส์ (The James) พร้อมทหารราวหนึ่งพันคนมาถึงปากอ่าวเมืองมะริด และคอยอยู่ที่หน้าเมืองท่ามกลางสถานการณ์อันล่อแหลมต่อการยึดครองของต่างชาติชาวสยามในเมืองมะริดได้ก่อจลาจลขึ้น

การจลาจลเกิดขึ้นในค่ำคืนของวันที่ 25 จนถึงวันที่ 26 กรกฎาคม เป็นผลให้ชาวอังกฤษเสียชีวิตไปราว 60 ถึง 120 คน ซึ่งรวมทั้งเบอร์นابی ส่วนแซมมวล ไวท์หนีรอดไปได้กองเรืออังกฤษจึงถอนตัวออกไปจากมะริด⁷ ในเดือนสิงหาคมปีเดียวกันสมเด็จพระนารายณ์ทรงประกาศสงครามกับอังกฤษ เพราะในช่วงเวลานั้นสยามได้เปิดสัมพันธทางการทูตอย่างเป็นทางการกับฝรั่งเศส ซึ่งเป็นมหาอำนาจใหม่ในเอเชียทั้งยังเป็นศัตรูของอังกฤษและฮอลันดาอีกด้วย อีรวัด ณ บ็อมเพชร์ วิเคราะห์ไว้ว่าการที่ชาวสยามในเมืองมะริดก่อจลาจลเป็นเพราะชาวสยามกลัวว่าแซมมวล ไวท์ อาจจะยกเมืองมะริดให้กับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ⁸

¹ ดูรายละเอียดใน ขจร สุขพานิช. (2537). *ออกญาวิไชยเยนทร์*. หน้า 28 - 29.

² กรมศิลปากร. (2522). *บันทึกเรื่องสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 3*. แปลโดย สุภาภรณ์ อิศวโสภณ. หน้า 24 - 25, 477.

³ แหล่งเดิม. หน้า 461 - 462.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 461.

⁵ แหล่งเดิม. หน้า 44 - 45, 179 - 212.

⁶ Dhiravat na Pombejra. (2001). *Siamese Court Life in the Seventeenth Century as Depicted in European Sources*. p. 414.

⁷ มอริส คอลลิส. (2518). เล่มเดิม. หน้า 344.

⁸ Ibid. p. 415.

เมื่อคณะทูตฝรั่งเศสชุดของเชอวาลิเยร์ เดอ โชมองต์ (Chevalier de Chaumont) พร้อมด้วยกองทหารและผู้ชำนาญการชาวฝรั่งเศสเดินทางเข้ามาสู่สยามใน พ.ศ. 2228 เพื่อขยายบทบาทของฝรั่งเศสในราชสำนักอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์ทรงแต่งตั้ง เชอวาลิเยร์ เดอ โบกา (Chevalier de Beauregards) ขุนนางชาวฝรั่งเศสไปควบคุมบ้อมปราการยุทธศาสตร์สำคัญ ๆ ทรงให้ เชอวาลิเยร์ เดอ โบกา นำกองทหารไปปราบปรามจลาจลที่มะริด เขาได้จัดการปราบปรามพวกที่ต่อต้านซึ่งเชื่อว่าจะได้รับการสนับสนุนจากออกญาตะนาวศรี เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ทรงทราบได้ทรงส่งขุนนางจากอยุธยาไปดำเนินการปลดเจ้าเมืองตะนาวศรีและนำตัวมากุมขังในพระนคร¹ กองเรือของกองทหารของฝรั่งเศสเข้าประจำการในมะริดตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระนารายณ์และความต้องการของฟอลคอนโดยมี เชอวาลิเยร์ เดอ โบกา เป็นเจ้าเมือง² นอกจากนี้กองกำลังฝรั่งเศสยังเข้าประจำการที่บ้อมปราการเมืองบางกอกด้วย

ฝรั่งเศสมีบทบาทควบคุมเมืองท่ามะริดในเขตอ่าวเบงกอลได้ไม่นานนัก ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในราชสำนักอยุธยา ใน พ.ศ. 2231 ออกพระเพทราชาก่อการยึดอำนาจและสังหารฟอลคอนเมื่อสมเด็จพระนารายณ์เสด็จสวรรคตที่พระราชวังลพบุรี กองกำลังฝรั่งเศสซึ่งให้การสนับสนุนสมเด็จพระนารายณ์และฟอลคอนถูกจับกุม กองทหารฝรั่งเศสซึ่งประจำการอยู่ที่เมืองบางกอกและเมืองมะริดถูกปิดล้อม มีการเจรจาทกลงกันระหว่างกองกำลังฝรั่งเศสกับผู้ปกครองใหม่ของสยาม และฝรั่งเศสต้องถอนตัวออกจากบางกอกและเมืองท่ามะริด ถึงกระนั้นฝรั่งเศสก็ยังพยายามส่งกองเรือรบมายึดครองเมืองท่าของสยามในเขตอ่าวเบงกอลแต่ไม่ประสบความสำเร็จ

3. ปัญหาความวุ่นวายทางการเมืองของสยามในปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์

ในปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์ถึงต้นสมัยสมเด็จพระเพทราชาเป็นช่วงที่สยามประสบปัญหาความวุ่นวายทางการเมือง ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในเขตเมืองท่าฝั่งตะวันตกของสยาม กรณีแรกคือความขัดแย้งระหว่างสยามกับกอลกอนดา อันเนื่องมาจากราชสำนักสยามภายใต้การบริหารงานของฟอลคอนและพรรคพวกดำเนินการลดบทบาทและอิทธิพลของมุสลิมในการค้าแถบเมืองท่าเขตอ่าวเบงกอล เขายังสนับสนุนให้แซมมวล ไวท์ เจ้าท่าเมืองมะริดส่งกองเรือออกไปคอยปล้นหรือยึดเรือของพ่อค้ามุสลิมในหน้าหน้าเขตเมืองมะริด ราชสำนักกอลกอนดาตอบโต้การกระทำดังกล่าวด้วยการขัดขวางการค้าและเรียกเก็บภาษีจากการค้าของสยามในราคาสูง รวมทั้งยึดเรือของสยามที่ควบคุมโดยพ่อค้าอังกฤษ สมเด็จพระนารายณ์ทรงตอบโต้ด้วยการประกาศสงครามกับกอลกอนดาเมื่อ พ.ศ. 2228 กองเรือสยามภายใต้การนำของกัปตันไวท์อังกฤษได้โจมตีหมู่บ้านแห่งหนึ่งใกล้กับเมืองมะสุลีปะตัมของกอลกอนดา³ สร้างความเสียหายให้การค้าในย่านดังกล่าว

ในช่วงปลายรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ปรากฏว่า คอนสแตนติน ฟอลคอน ได้เข้ามาควบคุมการค้าและได้รวบรวมการค้ามาดำเนินการเอง ส่งผลให้พ่อค้ามุสลิมซึ่งมีบทบาทมากในการค้าเขตอ่าวเบงกอลไม่พอใจ และเดินทางออกไปจากสยาม ดังรายละเอียดในจดหมายเหตุของเมอซีเออร์เวเรต์ (Monsier Veret) ตัวแทนการค้าของฝรั่งเศส ซึ่งเป็นถึงผู้อำนวยการบริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศสเมื่อ

¹ Dhiravat na Pombejra. (2001). op. cit. p. 416.

² จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2546). เล่มเดิม. หน้า 204.

³ E. W. Hutchinson. (1985). *Adventurers in Siam in the Seventeenth Century*. p. 138.

พ.ศ. 2228 กล่าวว่าในช่วง 2 ปีที่ผ่านมาพวกพ่อค้าชาวจีน และมัวร์ถูกขัดขวางทางการค้าจนต้องกลับไปหมด¹ ความชบเซาทางการค้าในฝั่งตะวันตกของสยาม ยังสะท้อนอยู่ใน จดหมายเหตุบาทหลวงฝรั่งเศสเมื่อพ.ศ. 2246 ที่กล่าวว่า “พระราชอาณาเขตสยามร่วงโรยไปมาก ด้วยเหตุว่าไม่มีชาวยุโรปมาเลย และพ่อค้าทางอินเดียก็มาน้อยที่สุด”² ดังนั้นบทบาทของเมืองท่าเขตอ่าวเบงกอลจึงลดลงไป เพราะการค้าที่ส่วนมากดำเนินการโดยพ่อค้าชาวมุสลิมต้องถูกขัดขวางดังที่จดหมายเหตุของเมอซิเออร์ เวย์เรต์ได้กล่าวไว้ข้างต้น ความไม่พอใจของพ่อค้าชาวมุสลิมกลายเป็นส่วนหนึ่งที่น่าไปสู่ความร่วมมือกับพระเพทราชา เพื่อโค่นล้มอำนาจของพลคอนซึ่งอยู่ภายใต้การสนับสนุนจากบาทหลวงนิกายเยซูอิตกับกองทหารของฝรั่งเศส โดยใช้โอกาสขณะที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระประชวร

เมื่อเกิดเหตุการณ์จลาจลและการสังหารชาวอังกฤษในเมืองมะริดใน พ.ศ. 2230 ตามมาด้วยการคุกคามจากฝรั่งเศสซึ่งส่งกองเรือเตรียมเข้ายึดครองภูเก็ต มะริด และตะนาวศรีในสมัยสมเด็จพระเพทราชา ได้ส่งผลกระทบต่อพ่อค้าต่างชาติไม่แน่ใจในสถานการณ์ต่าง ๆ จึงหันไปใช้เมืองท่าอื่น ๆ ที่ปลอดภัยกว่าเช่น พะโคและสิริเยมของพม่า³ ดังนั้นเมื่อเกิดการเปลี่ยนถ่ายอำนาจจากสมเด็จพระนารายณ์มาสู่สมเด็จพระเพทราชา ภายใต้อาณาจักรใหม่คือ อาณาจักรบ้านพลูหลวงจึงทำให้การค้าในเมืองมะริดและตะนาวศรีค่อย ๆ ชบเซาลง และถูกลดบทบาทลงอย่างชัดเจน แม้ว่าการค้าของอยุธยายังคงดำเนินต่อไปเนื่องจากการจลาจลที่เกิดขึ้นปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์เป็นเพียงการดำเนินการเพื่อโค่นล้มพลคอนและขับไล่บาทหลวงและกองทหารของฝรั่งเศสเท่านั้น

สรุป

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ สยามมีความสัมพันธ์ทางการทูตและการค้าขายกับต่างประเทศทั้งเอเชียและยุโรปอย่างกว้างขวาง ทำให้มีชาวต่างชาติจากดินแดนต่าง ๆ ที่เข้ามาทำการค้าในกรุงศรีอยุธยามากขึ้น การเข้ามาของชาวต่างชาตินี้เป็นผลให้เมืองมะริดและตะนาวศรีในฐานะที่เป็นเมืองท่าทางด้านตะวันตกของอยุธยา มีความสำคัญมากขึ้นในเรื่องของการกระจายสินค้าไปยังดินแดนบริเวณทางด้านอ่าวเบงกอล ไปถึงอาณาจักรที่ติดกับมหาสมุทรอินเดีย เป็นผลให้ราชสำนักอยุธยาสามารถทำรายได้มากขึ้น ด้วยผลประโยชน์ดังกล่าวนี้ทำให้อาณาจักรอยุธยาได้ดำเนินนโยบายเพื่อดูแลหัวเมืองทั้งสองนี้ได้แก่การส่งขุนนางต่างชาติเข้าไปปกครองเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี เช่น แคมมัวร์ที่มีเครือข่ายการค้าในอ่าวเบงกอล นอกจากนี้ยังมีชาวยุโรปได้แก่อังกฤษ ฝรั่งเศส เนื่องจากขุนนางต่างชาติเหล่านี้มีความสามารถทำการติดต่อเรื่องการค้าให้กับราชสำนักอยุธยาได้โดยตรง ส่งผลให้การค้าในบริเวณดังกล่าวนี้มีการค้าขายอย่างกว้างขวางทางด้านตะวันตกของอยุธยา ตลอดจนถึงสามารถกระจายสินค้าข้ามฝั่งไปทางด้านตะวันออกของสยามเพื่อไปการค้าขายในเมืองสำคัญต่าง ๆ ในบริเวณตะวันออกเฉียงใต้ รวมไปถึงการเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับนานาประเทศต่าง ๆ ได้ แต่อย่างไรก็ตาม ก็เกิดปัญหาความวุ่นวายภายในของอยุธยาเองเป็นผลทำให้เกิดการรัฐประหารยึดอำนาจและขับไล่ชาติตะวันตกและชาวยุโรปออกจากสยาม เป็นผลทำให้การค้าทางด้านตะวันตกของอยุธยาถูกลดบทบาทลง ส่งผลให้การค้าชบเซาลงในที่สุด

¹ กรมศิลปากร. (2511). *ประชุมพงศาวดาร เล่ม 23 (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 39 (ต่อ) - 40)*. หน้า 185.

² กรมศิลปากร. (2511). *ประชุมพงศาวดาร เล่ม 23 (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 37)*. หน้า 176.

³ วรพจน์ วิเศษศิริ. (2559). เล่มเดิม. หน้า 33.

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

- กรมศิลปากร. (2511). *ประชุมพงศาวดารเล่ม 23*. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2512). *บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 2*. แปลโดย สุภรณ์ อัครสันโสภณ. พระนคร: กรมศิลปากร.
- _____. (2512). *บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 3*. แปลโดย สุภรณ์ อัครสันโสภณ. พระนคร: กรมศิลปากร.
- _____. (2513). *ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 12*. พระนคร: ก้าวหน้า.
- _____. (2520). *บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 4*. แปลโดย สุภรณ์ อัครสันโสภณ. พระนคร: กรมศิลปากร.
- ซีมอง เดอลาลูแบร์. (2557). *จดหมายเหตุลาลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม*. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. สำนักพิมพ์ศรีปัญญา.
- คอลลิส, มอริส. (2518). *แซมเมียลไวต์ เจ้าท้าวราชการเมืองมะริด ครั้นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช*. แปลโดย พระยาสารศาสตร์ศิริลักษณ์.

หนังสือภาษาไทย

- ขวัญเมือง จันทโรจณี, บรรณาธิการ. (2539). *เอกสารสัมมนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือตอนล่าง*. พิษณุโลก: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2546). *ขุนนางกรมท่าชวาการศึกษาบทบาทและหน้าที่ในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2153-2453*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2553). *กฎหมายตราสามดวง : พระทำนอง*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ศูนย์วัฒนธรรมสถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐอิสลามแห่งอิหร่านแห่งประเทศไทย. (2546). *ความสัมพันธ์อิหร่าน-ไทยทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม*. แปลโดย กิติมา อมรทัต; ไรนาห์ อรุณรังษี; และ อะลี อัสซอร์ญันนัตปูร์. กรุงเทพฯ: ศูนย์วัฒนธรรมฯ.
- สุรางค์ศรี ตันเสียงสม. (2543). *ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างสยามกับญี่ปุ่นสมัยอยุธยา*. (เอกสารประกอบการสัมมนา). กรุงเทพฯ: ม.ป.พ. อัดสำเนา.

หนังสือภาษาอังกฤษ

- Dhiravat na Pombejra. (2001). *Siamese Court Life in the Seventeenth Century as Depicted in European Sources*. Bangkok: Faculty of Arts Chulalongkorn University.
- Hutchison, E.W. (1985). *Adventures in Siam in the Seventeenth Century*. Bangkok: Aksornsampan.

วารสาร

จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2547, มกราคม). ช้างเป็นสินค้า ค่าช้างในสมัยอยุธยา. *ศิลปวัฒนธรรม*. 25(3): 115-122.

มนต์ชัย ผ่องศิริ; มณีมัย ทองอยู่; และ เขียวลักษณ์ อภิชาติวัลลภ. (2557, พฤษภาคม-สิงหาคม). ไทยพลัดถิ่น ในตะนาวศรี : การดำรงชีพของ “ผู้เลือกที่จะอยู่” อย่างคนพลัดถิ่น. *วารสารลุ่มน้ำโขง*. 10 (2): 81-106.

วิทยานิพนธ์

จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. (2544). *บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าขวา ในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2153 - 2435)*. วิทยานิพนธ์ อ.ด. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

วรพจน์ วิเศษศิริ. (2559). *ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างอยุธยา กับเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรี พ.ศ. 2133 - 2310* วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ. (2548). *กลุ่มคนที่สัมพันธ์กับการค้าในสังคมอยุธยา พ.ศ. 2172-2310*.

วิทยานิพนธ์ อ.ด. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.